

Vélemény

Dr. Mezey Barna A munkáltatás szerepe a büntetés-végrehajtás történetében (A fenyítőházi modellről a rabdolgoztató házakig) című MTA doktori disszertációjáról

Mezey Barna a fenti című történettudományi művét nyújtotta be doktori eljárásra.

Általános megjegyzések

A történelemtudomány – bármennyire is látszatra az – nem objektív tudomány. Ha ugyanazt a forrásanyagot több kutatónak egyidejűleg adnánk oda, annyiféle mű keletkezne, ahány szerzőnk van. Néha még épp ellentétes következtetések is levonhatók ugyanabból a nyersanyagból. A disszertációban többször is idézett Michael Foucault írja valahol a történetírás végeredményét tekintve szellemi archeológia. Ez Mezey Barna művére is messzemenően igaz. A szerző ugyanis olyan forrásvidékekig megy vissza, melyek sem a magyar jogtörténeti irodalomban, sem a magyar általános értelemben vett bűnügyi irodalomban nem voltak feltárva. Hihetetlen mennyiségű materiát dolgoz fel, s az olvasónak előbb-utóbb az tűnik fel, hogy ez miért nem volt eddig témája a magyar bűnügyi közgondolkodásnak.

Tehát már előjáróban megállapíthatjuk, hogy jelen esetben a hézagpótló jelző nem udvarias epitheton ornans, hanem kemény munkával kiérdemelt dicséret.

Az előttünk fekvő mű voltaképpen két disszertáció, amely a magyar jogtörténeti hagyományoknak megfelelően egyetemes és magyar jogtörténet vonatkozásait nagyjából 50–50%-ban viszi tovább, mégpedig sikerrel. A munka első felében a szerző végigveszi a címben írt jogintézmény legkorábbi előzményeit, és meglepő összefüggésekben mutatja ki annak társadalmi, ideológiai előtörténetét. Így aztán a legszigorúbb opponens számára is meggyőzően bizonyítja, hogy a polgári fejlődés szempontjából centrum országoknak tekintett nyugat-európa peremvidéken, főleg a protestantizmus hatására jelentkeztek először azok a gondolatok, melyek immár 400 éve meghatározzák a konstruktív büntetés-végrehajtás filozófiáját, valamint a javító eszme térhódítását. Mivel akár két disszertációról is beszélhetünk, ez jó alkalmat ad a szerzőnek arra, hogy kétféle kutatói stílusát is bizonyítsa. Az első, az európai kontextus felvázolása alapvetően könyvtári kutatómunkát feltételez, azt, hogy a több száz irodalmi forrás lényegét feldolgozza, míg a második, a magyar jogtörténeti kutatás nagyon gyakran levéltári kutatásokat tett szükségessé. S aki már végzett ennek a kornak ilyen

feltárását, az tudja, hogy túl a monotónia tűrésén még latinul is jól kell tudnia a türelmes kutatónak.

Mezey Barna a disszertáció címűl választott témát jó pedagógiai érzékkel is úgy viszi közelebb az olvasóhoz, hogy a cezúrának választott XVI. század előtti kezdeteknél korábbi történéseket is összefoglalja: a kora újkor tömlőce – mint megtudhatjuk – szintén nem a semmiből jött, előzményei beláthatatlan ókori vagy még korábbi kezdetekre mennek vissza. A kora újkori fenyítőházi modell történéseit igyekszik helytől és időtől nem függetlenül, koherens rendszerbe foglalni. Ennek során talán jobban ki lehetett volna dolgozni az alkotómunka = nemesít, a kemény (kényszer)munka = büntet különbséget, vagy azt, hogy a tétlen magánzárka büntetésnél miért hoz „jutalmat” a munka lehetősége. Talán lehetett volna legalább egy utalással érinteni azt a középkori felfogást, hogy a majdnem minden középkori katedrális külső, többnyire bejáratí részén található Szent Márton kép, dombormű, amikor az a köpenyét megfelelzi szintén a szegénygondoskodásra való felhívás.

Mezey Barna kitűnően mutatja be, hogy a dologház és végső soron a fenyítőház bizonyos értelemben a protestantizmus terméke, s nem egyszerűen véletlen időbeli egybeesés, hanem az adott kor társadalmi problémáira az ideológia talaján adott adekvát válasz.

A szerző jól ábrázolja, hogy az első fenyítőházak megalapításának korában a kapitalista fejlődés szükségleteivel hogyan kapcsolódik össze a protestáns gondolkodás szegénységképe, a munkaetika, „a rakoncátlanok” rendre szoktatása, valamint a tömeg kriminalitás kihívására való válaszkérés. A csavargás, a koldulás, a munkakerülés rendészeti kezelése legalább olyan fontos volt, mint az úgynevezett „súlyos devianciák” tett-arányos szankcionálása. Kiválóan mutatja be a kezdetben még inkább szegénygondozási-rendészeti céllal létrehozott intézetek fokozatos (szóhasználatában) kriminalizálódását, a rendészeti célú intézetek igazságszolgáltatási házakká való átalakulását.

A kriminológus opponens persze hajlamos mindenben a prevenciós gondolat korai nyomait látni, és örömmel fedezi fel a hamburgi Werkhaus küldetési deklarációjában, hogy ott azért (is) fegyelmeznek, hogy az elzárt személyt „nehogy egy napon a hóhért kezére kelljen adni”, vagyis, az oda beutaltak már a XVII. században bűnmegelőző intézkedésként jutottak az intézetbe.

A szerző igényes analízis után – szerényen terminológiának nevezve – strukturálisan is összefoglalja mondanivalóját a fenyítőház részfeladatairól. Ezek: a büntetés-végrehajtási, a rendészeti, a szegénygondozási, a dolgoztatási (munkára szoktatási) és a pedagógiai funkciók. Nem nehéz ezen felosztásban felismerni a protestáns munka ethoszt, a későbbi kriminálpolitikai reszocializálását, vagy a kriminálpedagógia kezdeteit sem.

Jól kidolgozott a protestáns gondolkodásból levezethető: akaratlagos szegénység = bűn, míg a véletlen szegénység pedig felebaráti segítségre érdemes státusz karakteres megkülönböztetése. Külön erénye a szerzőnek, hogy a disszertációjával jól bizonyítja: szívesen mélyed el a nagyszámú forrás feldolgozásában, de a teoretizálás, az összefüggések közötti mérlegkészítés is kedvelt terrénuma.

Aki történettudomány művet alkot egyúttal szépirodalmit is létrehoz, ezért nem tudja magát elvonatkoztatni a kor történeti nyelvezetétől, így a disszertációban nem anakronizmus, hanem kifejezetten jó hangulati aláfestés az, amikor a szerző Danzigot Danckának, Breslaut Boroszlónak, vagy a lakhelyelhagyási tilalmat „bellebbezésnek” nevezi.

A véleményem elején jelzett elmélkedés a történettudomány rekonstruáló megközelítéséről persze nem jelenti azt, hogy egy-egy későbbi mű a korábbi általános nézetet nem vitathatja, így Mezey Barna szembehelyezkedve a téma talán legnevesebb német szaktekintélyével, Günther Kaiserrel, önálló véleményt formál a tekintetben, hogy ne lenne a XVIII. században sajátos német vonás az ottani büntetés-végrehajtási intézetek jellegében. Teszi mindezt úgy, hogy új szempontokat ismer fel analízisében.

Néhány formai kifogás:

- 1) A szerző nem jelzi, hogy idézetei (például a 18. oldalon) vagy ismeretei (például 23. vagy 49. oldalon) milyen forrásból származnak.
- 2) Nem mindig különül el, hogy a szerző az állítását saját kútfőből, netán más irodalmi forrásból nyerte (például 146. oldal).
- 3) Az irodalomjegyzék alapos névkorrekcióra szorul.

A szerző ugyanakkor ügyel, hogy mondanivalóját, a büntetés-végrehajtás történetét beágyazza az adott ország és az adott kor általános gazdasági-társadalmi, kortörténeti viszonyai közé. Nagyon szemléletes háttérrel fest, s teszi ezzel a háttérrel látványossá és érthetővé mondanivalóját.

A disszertáció második része, a választott téma magyar vonatkozásainak feltárása

A fent írt és az európai részhez tett megjegyzések, kivált a szerző érdemeit méltatók, itt is elmondhatók. Tekintve, hogy ezt a területet Mezey Barnánál jobban senki nem ismeri, s nyugodtan hozzátehetjük, itt nemcsak az e területen végzett magyar kutatásai miatt tekinthető a disszertáns kizárólagos szakértőnek, hanem mert mint láttuk, ezt a munkát ő az európai előzmények feltárása után végezte el. Emiatt az opponens, pláne hogy nem lévén jogtörténész,

csak néhány kiegészítő megjegyzés megtételére szorítkozik. Teszi mindezt úgy, hogy bevallotta más jogtörténész szakértőt vett igénybe, aki osztotta az opponensnek azt a véleményét, hogy kiváló művel van dolgunk.

Első megjegyzés az V. Magyar előzmények 1. Magyar tömlöcügy. A BÜNTETŐJOGI HÁTTÉR (362-369) alfejezethez

A büntetőjogi háttér kapcsán szerepel ugyan a III. Ferdinánd által Alsó-Ausztria számára 1656-ban kiadott büntetőrendtartás, a *Neue peinliche Landgerichtsordnung*, amit az első Corpus Juris Hungaricinek nevezett, 1696 (1697)-ben kiadott törvénygyűjteménybe *Praxis Criminalis* megjelöléssel, – Kollonics Lipót esztergomi érsek utasítására 1687-ban *Forma processus judicii criminalis seu praxis criminalis* címmel készült fordítás alapján – latin szövegváltozatban 1697. év jelöléssel közöltek, azonban a magyar büntető ítélkezésre gyakorolt hatásáról nem esik szó. (363. oldal)

Azzal, hogy *Praxis Criminalis* a Corpus Juris Hungarici több későbbi kiadáshoz is csatolták, amit a fordítást és bevezetést szorgalmazó Kollonicsról *Praxis Criminalis Kollonicziana*, *Kollonichiana*, emellett, mert a törvénytárat kiadók az uralkodónak, I. Józsefnek ajánlották, *Praxis Criminalis Josephina*, majd azzal, hogy az 1715. és 1723. évi törvénycikkek külön kiadásának mellékletébe is felvették III. Károlynak ajánlván, *Praxis Criminalis Carolina* néven is emlegettek, azután a XIX. század elejétől magyarul „szokásbeli büntetőtörvény”-nek nevezték, utat nyitott ahhoz, hogy beépüljön a magyar szokásjogba. Ezt a feltételezést az újabb jogtörténeti irodalom eredményei igazolják. Az Alsó- Ausztria számára kiadott büntető rendtartást kellő és alkalmas magyar joganyag hiányában a megyei törvényszékek, az úriszékek és a városi törvényszékek már a XVIII. század első két évtizedétől kezdve folyamatosan és egyre szélesebb körben Kollonics egykori elképzelésének megfelelően zsinórmértékül használták a nem nemesek büntető ügyeiben.¹

¹Béli Gábor – Kajtár István: Az osztrák (- német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században. (A Praxis Criminalis). In: Dolgozatok az állam - és jogtudományok köréből XIX. Pécs, 1988. 29-64., Béli Gábor – Kajtár István: Österreichisches Strafrecht in Ungarn: Die „Praxis Criminalis” von 1687. In: Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte. 16. Jahrgang, Nr.4. 1994. 325-334., Béli Gábor: Magyar jogtörténet. A tradicionális jog. Budapest-Pécs, 2000, 152., Béli Gábor: Magyar jogtudományi munkák a Klimó Könyvtárban. In: A Klimó-könyvtár a tudományos kutatás szolgálatában. A pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 3. (Szerk.: Csóka-Jaksa Helga) Pécs, 2001. 29-52., Béli Gábor: Strafrechtspraxis und Strafrechtswissenschaft in Ungarn im 18. Jh. In: Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes (Herausg.: Barna Mezey) Budapest, 2003. 110-121., Béli Gábor: Der Einfluss des deutschen Rechts auf die ungarische Strafpraxis. Die Rolle des Corpus juris Hungarici in der ungarischen Strafrechtsprechung zwischen dem Anfang des XVIII. und der Mitte des XIX. Jahrhunderts. In: Strafverfolgung und Staatsraison Deutsch-ungarische Beiträge zur Strafrechtsgeschichte. Rotenburger Gespräche zur Strafrechtsgeschichte. Band 6. (Herausg.) Günter Jeruschek, Hinrich Rüping, Barna Mezey (Hg.) 2009 Psychosozial-Verlag. 105-120. pp.

Előrebocsátva, hogy a szerző célja nem a „tömlöcbüntetés”, a szabadág elvonásával járó büntetések alkalmazásának, hanem a börtönügy (összehasonlító) történeti vizsgálata, mégis indokoltnak látszik a magyar viszonyok bemutatásához, egyfajta háttereként, egy rövid utalás, legalább arra, hogy a *Praxis Criminalis*, mint a magyar büntető gyakorlatra meghatározó befolyást gyakorló rendszabás egyáltalán milyen a tömlöcöztetéssel kapcsolatos rendelkezéseket tartalmaz.

Az első rész 52. cikkely „*De poena extraordinaria et arbitraria*” (A rendkívüli és bírói mérlegelésre hagyott büntetésről)² 10. és 11. § említi a *carcert*: „*Tömlöcben bizonyos napokig kenyéren és vízen böjtölés*”, illetve „*Tömlöcök bizonyos ideig*”. Az előbbivel kapcsolatban csak annyit, hogy a megyei törvényszékek gyakorta rendelték kántornapokra böjtöt a tömlöcre ítélteknek, vagyis nem arról volt szó, hogy csak a böjtnapokra vonatkozott az elzárás, hanem a tömlöcre marasztalt a bíró ítélete szerint súlyosításként kénytelen volt e testsanyargatást is elszenvedni. Ugyanakkor a böjttöltetés, mint törvényszék által a tömlöc-büntetést súlyosító egyfajta „mellékbüntetés” a XVIII. századot megelőzően nem igazolható. Ezt is figyelembe véve elterjedt alkalmazásában a *Praxis Criminalis* szerepe vitathatatlan.

A második rész, mely az egyes büntetési tényállásokat és büntetéseket határozza meg a vonatkozó nyomozó vizsgálati aktusokkal elegyesen, olykor a *poena extraordinaria et arbitraria* alkalmazásának eseteiben megnevezi a *carcert*:

76. cikkely *De adulterio* (A házasságtörésről) 8. § szerint, ha férj *soluta* „szabad nővel”, házasságban nem élővel, ami hajadont és özvegyet egyformán feltételez, házasságtörést valósít meg, első ízben vagyoni büntetéssel, mégpedig 32 forinttal bűnhődik, második alkalommal „*tömlöccel kenyéren és vízen vagy vasban elszenvedvén*”.

80. cikkely *De lenocinio* (A kerítésről) 7. § (3) Ha nem tisztességes nő számára (*rei* alakból következően = férfi és nő elkövetők egyaránt) folytatják a kerítést, vagylagosan tömlöccel bűnhődnek.

84. cikkely *De furto* (A lopásról) 7. § szerint, ha enyhítő körülményre vagy körülményekre tekintettel a halálbüntetés alkalmazása nem indokolt, a büntetés lehet „*capivatio*” elfogás, vagyis fogságban tartás, börtön.

Különös figyelmet érdemel a 96. cikkely *De iis, qui carceres, et compedes effringunt, aut dimittunt* (Azokról, kik tömlöcöket és bilincseket törnek fel és megszöknek)

Nyers fordításban:

² Az 100 artikulus folyamatos számozással a következőként oszlik meg a két rész közt: az első rész 1-58., a második 59-100. cikkely

„1.§ Akik tömlöcöket törnek fel, vagy onnan, miként bilincsektől megszabadítják magukat, ha ismét elfogják őket, a büntett és a körülmények minősége szerint a bíró bölcs mérlegelése szerint igazságosan bűnhődjenek.

Súlyosító körülmények

2.§ Mégpedig súlyosabban, ha a fogoly embereket toboroz, akik őt kiszabadítják, vagy ha öröket bántalmaz, megkötöz, megsebez, vagy még inkább, ha megöl.

Enyhítő körülmények

3.§ Ellenkezőleg a fogoly enyhébben büntetendő, ha hanyagul őrizték, vagy ha egyenesen magára hagyták.

4.§ Figyelembe kell venni, hogy ha az efféle szökevényt aztán más bűncselekményben fogják meg, egyiket a másikkal össze kell kapcsolni, vagy a büntetést kell megnövelni.”

Hasonlóképpen fontos a 97. cikkely *De custode carceris, et apparitoribus, qui captivos dimittunt* (A börtönőrökről és felügyelőkről, akik a foglyokat elengedik), megjegyezve, hogy a börtönőr = custostól eltérően a *lictor* = törvényszolga, a címben szereplő felügyelő az, aki a foglyot kíséri, szállítja, ez csak annyiban fontos, hogy 3. és 4. §§-ban szó esik róluk.

„1.§ Ha börtönőr valakinek gonosz szándékból szökéshez segítséget nyújt, a szökevény bűncselekményének minősége szerint, vagy mérlegelésre hagyott, vagy ha az elengedett büntette főbenjáró büntetést érdemel testben, életben, sőt súlyosabb esetekben hasonló büntetéssel büntessék, mint amit a szökevény megérdemelt.

2.§ Hogy a szabadon engedés szándékosan és gonosz szándékból történt, a következő körülményekből lehet többnyire következtetni:

Kétségkívül, ha az ilyen börtönőr a fogollyal különösen meghitt viszonyba került, és összebarátkoztak.

Vagy ha az egyik fogolynak nagyobb szabadságot engedett, mint másoknak, vagy gyakorta lerészegedett a fogollyal.

Kiváltképpen pedig, ha bizonyítható, hogy attól ajándékot és pénzt fogadott el, vagy annak olyan eszközöket szolgáltatott és engedett át, amikkel börtönöket törnek fel.”

A 3. § az ilyenkor folytatandó nyomozóeljárás szabályait adja. A 4. § a büntetésnél szóba jöhető különös (súlyosító és enyhítő) körülményekről, az 5. § más (nem börtönőr) foglyot erőszakkal szabadítókról rendelkezik, a 6.§ pedig arról, ha az előző esetben a szöktetés a közrend és köznyugalom felforgatásával jár. A 7. § első fordulata (tartalmából következően) ismét csak az örre vonatkozóan állapítja meg:

„Ha pedig semmiféle gonosz szándék nem jött közbe, hanem véletlenül figyelmetlenség vagy hanyagság, vagy a szökevény halálbüntetésre nem volt érdemes, csak mérlegelésre hagyott, mindig vagy csak vesszőzéssel vagy más rendkívüli büntetéssel fenyítsenek”.

E két artikulus a 400-407., oldalak, illetve a 410. oldalon taglaltak szempontjából is figyelmet érdemel, már csak azért is, mert a 97. cikkely alapján képet lehet alkotni a XVII. század közepén Alsó-Ausztriában uralkodó börtönviszonyokról, ami voltaképpen egyezik a szerző által bemutatott XIX. századi honi körülményekkel. Egyébiránt, tekintettel arra, hogy a *Praxis Criminalis* széles körben alkalmazták, feltehető hogy ezek a rendelkezések is befolyással voltak többek közt a megyei tömlöcök őrizeti szabályainak, rendjének kialakításában.

Második megjegyzés: Miután szóba kerül a *Novum Tripartitum* és a *Praxis Criminalis*, talán illett volna hivatkozni Réti Illés Elemérre, megjegyezve, hogy III. Ferdinánd rendtartását helytelenül 1658-ra datálta.³

Harmadik megjegyzés: Ha már büntetőjogi háttér, legalább néhány nagyhatású régi szerző is említést érdemelt volna, mint Huszty István, akinek a tankönyvét több kiadásban közel hét évtizeden keresztül használták a jogtanulók.

Huszty III. könyvében, mely a büntettekkel és az azokra rendelt eljárással foglalkozik, a IV. titulus alatt önálló fejezetet szentel az elfogásnak és tömlöcöztetésnek (*De captura et incarceratione*). A fejezet lényegében a letartóztatásról értekezik, de a *carcerre* büntetésként is utal, citálva az 1723: 12. tc.-t (2.§ : „Azok akik harmadik és negyedik ízben tudva vérfertőzést követnek el, mégpedig az előbbiek három, az utóbbiak viszont két évi börtönt szenvedjenek”), és legvégül a fogolyszökésre is kitér, hivatkozva a „*Sanctio Carolina*” 180. artikulusára (ami nem más mint V. Károly császár büntető rendtartása, a *Constitutio Criminalis Carolina*).⁴

Vuchetich Mátyás büntetőjogtana már a modern magyar büntetőjog megszületéséhez vezető első megkerülhetetlen irodalmi mérföldkő, ezért az értekezés tárgyban is érdemes idézni .

Liber I. Ius criminale theoreticum

Pars I. De delictis et Poenis generatim § 47.

Nyers fordításban:

47.§

³ Réti Illés Elemér: A büntetőjog kodifikációja Magyarországon. Kollonics javaslata és a *Novum Tripartitum*. Angyal-szeminárium kiadmányai. 2. szám. Szerk.: Dr. Bogsch Árpád. Budapest, 1916, 7.

⁴ Huszty Stephanus: *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus Hungaricum*. Budae, 1745, Lib. III. 22.

III. Szabadságot korlátozó büntetések

„A fizikai büntetések közé számítanak III. a szabadságot korlátozó büntetések, ezek is az emberiesség és a igazságosság jogaihoz társíthatók, ugyanis nincsen semmi annál természetellenesebb, mint annak a szabadságának a megvonása, aki magát arra méltatlannak mutatja. I. *Börtönbüntetés*, mely vagy időleges, vagy örökös lehet, ennek ténylegesen három fokozata jön sorba. Először: *Láncra ítélet*, a bűnelkövetők erődtítményekben való őrizete akár kemény és gyötrelmes munkák végzésével összekapcsolva. Másodszor: *Fogház* (közönségesen *javítóház*), ahol a szabadságtól megfosztott bűnös meghatározott munkákat köteles végezni, sőt a körülmények különbözősége szerint testfenyítő büntetéseket is kénytelen elszenvedni. Harmadszor: *Egyszerű tömlőc*, ahol pusztán csak a szabadságot korlátozzák, és azonkívül a tömlőcre szorított, ha nem akar, nincsen munkavégzésre kényszerítve, lehet akár szigorúbb, akár enyhébb, midőn még böjtöléssel sem párosul. A tömlőkre marasztalt személyekre figyelemmel azonban különféle elnevezései ismeretesek, így országunk szokásjoga szerint létezik *nemesek tömlőce* a nemesek számára, *polgári* a polgároknak, *iskolai* a tanulóknak, *egyházi*, általában a nyugalmazott papok házába bezárva. a) II. *Száműzés* ama tömlőcbüntetéshez hasonló, mely magába foglalja a *kitiltást*, amivel valakit arra utasítanak, hogy hagyja el az országot, és a *határok közé szorítást*, amivel valakit arra utasítanak, hogy bizonyos helyet, várost vagy megyét akár örökre vagy időlegesen hagyjon el, illetve onnan el ne távozzék. b) III. *Közmunkára ítélet* kiváltképp századunkban a leggyakoribb és a legközkedveltebb, mellyel az őrizetes bűnelkövetőket az állam által bizonyos, ugyanennek javára teljesítendő munkákra kényszerítenek. A közmunkabüntetés vagy örökös, vagy időleges lehet. Ez a büntetés a legalkalmasabb, mivel magába foglalja a nyilvánosságot és nagyon megfelelő ahhoz, hogy a büntetettől visszatartáson, másrészt különféleképpen szabható ki, és egyéb kisebb testi büntetésekkal kapcsolható össze, és azután a közmunkából származó hasznát a közösség javára, a vádlott élelmezésére, valamint a sérelem jóvátételére lehet fordítani. c) Egyébként a szabadságot korlátozó büntetésekről az az általános vélekedés, hogy börtönön kívül számkivetve élni ugyan szabadság, de emberhez nem méltó.

a) Börtönbüntetést említ az 1723:11. 3-4. §§ és az 1791:43., azonban a mód és idő tekintetében különös meghatározásokat, hogy hogyan kell megszabni a börtönbüntetés valamely osztályrészül jutó fajtát, a bíró bölcs belátására marad. Azt mégsem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az idézett 43. cikkely három évi börtönt a halálbüntetéssel teszi egyenlővé. b) Hogy egykor létezett országunkban a számkivetés,

I. Mátyás IV. d[ekrétuma] 10. cikkelye 1.§-ból derül ki: *És ennek az országnak főpapjai, bárói és nemesei közül senkit se száműzzön vagy fogjon le a főpapok bárók, előkelők és nemesek tanácsa és ítélete nélkül, mint régebben szokás volt.* Korunkban nem ítélnék száműzésbüntetésre, hacsak nem idegeneket és kóborlókat, akiket eredeti helyükre utasítanak. c) A közmunkabüntetés országunkban nagyon közkeletű.”⁵

A TÖMLÖC TÖRTÉNETE MAGYARORSZÁGON (369-376)

A honi börtönügy a XVII. századig alig kutatható, mivel néhány dekrétumon kívül csak gyér számú megyei és városi statútum áll rendelkezésre, amik meglehetősen szűkszavúak, némelyek pedig egyéb adatok híján gyakorlatilag használhatatlanok, jobbára csak utalásokat tesznek a börtönbüntetésre, olykor a rabok szökésére, azok őrizetére vagy kísérésére. Az 1526 előtti okleveles források tömlöcöt érintő említései hasonlóképpen csak arra engednek következtetni, hogy voltak tömlöcben raboskodók, de ennél bővebb adatokkal nem szolgálnak. Annál többre az oklevelekből nem lehet számítani, mint például abból a IV. Béla által 1246-ban adottból, mely egy előkelő, bizonyos Fulkó kicsapongásait részletezi, tudatván, hogy jóllehet gáztettei miatt halált érdemelt volna, mégis „*diutius eum fecimus poenas carceris sustinere*” (hosszabb börtönbüntetést szabunk ki rá), majd „*ipse vero [...] qui per multos annos exigentibus criminibus in carcere secum iacebat, et cum eodem malefactore duobus hominibus occisis, clam recessit*” (maga pedig, ugyanazzal a gonosztevővel, akit hosszú éveken át büntettek elkövetése miatt vele együtt tömlöcbe vetettek, két embert is megölve, titkon megszökött).⁶

Kétség kívül sziszifuszi munkával több korai, XVI. század előtti adat is összegyűjthető lenne a különféle okmánytárak közléseiből, vagy levéltári anyagokból, ezek azonban olyan anyagmennyiség összegyűjtésére, mint amit a korabeli nyugat-európai forrásokból nagyobb nehézség nélkül meg lehet tenni, nem beszélve rajzokról, metszetekről, festményekről, tervrajzokról, nincsen esély. Ennek tükrében valóban legfeljebb csak utólagos nyomok alapján lehet valamit érdemben felmutatni, amire a következő alfejezet vállalkozik.

A KÖZÉPKORI TÖMLÖC HAGYATÉKA (376-384).

A MEGYEI TÖMLÖCÖK LÉTESÍTÉSE (385-393) továbbá

A TÖMLÖC ARCHITEKTURÁLIS ADOTTSÁGAI (393-400), valamint

A FOGHÁZAK IGAZGATÁSA (400-401),

⁵ Vuchetich Matthias: *Institutiones Iuris criminalis Hungarici in usum academiarum regni Hungariae*. Budae, 1819, 104-106.

⁶ Fejér Georgius: *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis IV/1*. Budae, 1829, 401. Az oklevél teljes szövege magyar fordításban: A tatárjárás emlékezete. Szerk.: Katona Tamás. Budapest, 1987, 413.

A BÖRTÖNÖK ŐRZÉSE (401-404),

HAJDÚKNAK REGULÁI (405-407) és

A TÖMLÖCREZSIMRE VONATKOZÓ SZABÁLYOK (407-417)

Az e címek alatt bemutatottak, jellemzettek és feltártak olyan forrás és irodalmi bázison nyugszanak, amelyek minden lényegi ismérv, sajátosság bemutatására teljesen elegendőek. Ezekhez további levéltári kutatási eredmények már legfeljebb csak színezékként tudnának további apró részletekkel hozzájárulni, ami a munka egészét tekintve inkább csak az arányok megbontását eredményeznék.

A ZALAEGERSZEGI BÖRTÖNLÁZADÁS (417-423)

Elsőre talán külön testnek tűnik, mégis tökéletes záró fejezete az előzőeknek a maga egyediségével, minthogy csak teljessé kíván tenni egy áttekintést, és nem az a célja, hogy jogesetvizsgálatokkal szélesítve egy különös deliktum vizsgálatát is beemelje az értekezésbe.

2. Központi rendelkezések a börtönügyben (424-432)

Egy, a záró fejezetre hangoló voltaképpeni áthidaló-bevezető.

VI. A magyar fenyítőház (A Domus Correctoria) (433-510)

Egy formai megjegyzés kívánczik a címhez. Az „a” határozott névelő törlendő a lati nevezet elől, mert felesleges és megtévesztő, minthogy az „a” ablativust vonzó előljáró a latinban, és így idétlen, olybá tűnik, mintha hibás alakban állana: „a Domo Correctoria”, ami így helyesen ragozva akként volna fordítható egyik értelemben, hogy „a magyar fenyítőházzal”. A nagy kezdőbetűk sem indokoltak, ha már cím, természetesen az első lehet nagy, de szövegben csak a kisbetűs alak az elfogadható, még akkor is, ha a korabeli anyagokban adott esetben nagy kezdőbetűkkel is írták. A latin helyesírás szerint tehát csak a kisbetűs alak szabályos!

Összefoglalás

Mezey Barna az elkészült disszertációjában nagyon hasznos munkát végzett, feltárta a büntetés-végrehajtás eddig jórészt ismeretlen kezdeteit, de a társtudományok számára is – például a kriminológiának – meggyőzően bizonyította, hogy a bűnről való gondolkodás eszmerendszere jóval a felvilágosodás előtt megindult. További érdeme, hogy feltárta és magyar nyelven is hozzáférhetővé tette az európai büntetés-végrehajtás korai megoldásait, annak legrégebbi forrásvidékét.

A fentiek alapján illő tisztelettel javaslom, hogy a bírálóbizottság indítványozza az MTA Doktori Tanácsnak Mezey Barna dolgozatának elfogadását, és részére ítélje oda az MTA doktori címet. Részemről kötelezettséget vállalok, hogy a következő eljárási instanciákon ebben az értelemben fogom képviselni indítványomat.

Budapest, 2011. február 2.

Dr. Korinek László
MTA levelező tagja